

οὐδὲ διὰ φωτογραφιῶν τὸ κείμενον τοῦ Λέτοννικ (ὅποτε τὰ παραδείγματά μας θὰ ἦσαν ἀσφαλῶς πολυαριθμότερα): Τὸ ἐν σελ. 344 «Ἀδριανούπολιν» μεταφράζεται ἐν σελ. 357. «Odrin grad» τὸ ἐν σελ. 449 «ἐν Μεσημβρίᾳ» «v mesimvriisky grad» καὶ τὸ ἐν σελ. 442 «εἰς Στρόβιλον» «v Strovil grad».

Ὅπως ἐκ τοῦ Vremennik ἤντησαν ὁ Νέστορ καὶ οἱ ῥῶσσοι χρονογράφοι, οὕτως ἐπέδρασε τὸ Λέτοννικ ἐπὶ τῶν σερβικῶν χρονογραφιῶν. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὅμως, ἀνεπαρκῶς εἰσέτι ἐξερευνηθέντος, ὁ κ. W. ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς γενικότητα.

Περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς ἀνακοινοῖ μερικὰ ἀποσπάσματα τοῦ Λέτοννικ κατὰ τὸν κώδικα τῆς Πράγας, εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ ὅλου ἔργου παραθέτει λεπτομερέστατον εὐρετήριον.

ΜΙΧΑΗΛ Θ. ΛΑΣΚΑΡΙΣ

Karl Krumbacher, von Prof Dr August Heisenberg. Allgäuer Geschichtsfreund N° 24. Kempten 1925.

Εἰς τὸ ἐπαρχιακὸν ἀλλὰ κάλλιστα ἐκτυπούμενον περιοδικὸν «Allgäuer Geschichtsfreund» τὸ ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ «ἱστορικοῦ Συλλόγου» τῆς Σουηβικῆς πολιχνῆς Allgäu ἐν Βαυαρία ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας ἐν Μονάχῳ κ. Heisenberg ὁμιλία περὶ τοῦ ἴδρυτοῦ τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας Krumbacher Χάριν τῶν Ἑλλήνων φιλολόγων καὶ λογίων παρέχω, κατ' ἀνάλησιν τῆς ὁμιλίας τοῦ κ. A. Heisenberg, εἰδήσεις τινὰς περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου σοφοῦ καὶ σεμνήστου διδασκάλου μου.

Ὁ Κάρολος Krumbacher ἐγεννήθη ἐκ γονέων χωρικῶν τὴν 25 Σεπτεμβρίου 1856 εἰς τὸ χωρίον Kürnach τῆς Βαυαρικῆς Σουηβίας (Schwaben). Τὰ γυμνασιακά του μαθήματα ἤκουσεν εἰς τὸ Gymnasium Cambodunense, τοῦ Kempten δηλ. τῆς Σουηβίας. Ἐνταῦθα, ὡς μαθητῆς ἀκόμη τοῦ Γυμνασίου, ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως φιλέλληניκου φυλλαδίου περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως νὰ γνωρίσῃ καὶ ἐνθουσιασθῇ μὲ τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα. Ὡς φοιτητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου ἀπὸ τοῦ 1875 ἐγνώρισε πολλοὺς Ἑλληνας σπουδαστάς, τὸν Ἰωάννην Βαλαωρίτην, τὸν Νικόλαον Δόσιον, τὸν Λύσανδρον Χατζηκώσταν, βραδύτερον δὲ τὸν Νικόλαον Πολίτην, τὸν Γεώργιον Σωτηριάδη.

τὸν Τσουνταν, τὸν Προβελέγγιον καὶ ἄλλους. Αἱ σχέσεις αὗται ἤνοιξαν νέους ὁρίζοντας εἰς τὸν ζωηρὸν νέον, ὅστις ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν ἔδωλίων ἤρχισε νὰ μελετᾷ τὴν βυζαντινὴν καὶ νεωτέραν Ἑλλάδα καὶ νὰ σκέπτεται περὶ μέσης καὶ νεωτέρας φιλολογίας, εἰς χρόνους ἀκόμη κατὰ τοὺς ὁποίους σοφοὶ κλασσικοὶ φιλόλογοι μόνον περιφρόνησιν ἤσθάνοντο δι' αὐτήν! Διὰ τὸν Krumbacher ἀρχαία, μέση καὶ νέα Ἑλλὰς ἀπετέλεσεν ἐνότητα στερεὰν καὶ ἀδιάσπαστον.

Ἀπὸ τοῦ 1880 μέχρι τοῦ 1892 διετέλεσε βοηθός, ἔπειτα καθηγητὴς εἰς τὸ Γυμνάσιον τοῦ Λουδοβίκου ἐν Μονάχῳ. Ἐν τῷ μεταξῷ, τὸ 1884—5 ἐπεχείρησεν ὀκτάμηνον ταξείδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἑλληνικὸν λαόν, τὸν ὁποῖον ἠγάπησε μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς. Τὸ 1886 ἐξέδωκε τὰς ἐντυπώσεις ἐκ τοῦ ταξειδίου του («Griechische Reise»).

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸν τοῦ πρωτοτύπου καὶ δηξικλεύθου γερμανικοῦ πνεύματος τοῦ Krumbacher ὅτι ἡ πρώτη του μελέτη (1880) ἀναφέρεται εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, εἶναι δὲ αὕτη κριτικὴ τοῦ περιφήμου καὶ μοναδικοῦ ἔκτοτε βιβλίου τοῦ Foy, «Lautsystem der griechischen Vulgärsprache».

Ὅλαι του ἔκτοτε αἱ μελέται ἀναφέρονται εἰς γλωσσικὰ καὶ φιλολογικὰ ζητήματα τῶν μέσων καὶ νεωτέρων χρόνων τῆς Ἑλλάδος, εἰς πείσμα τῆς περιφρονησεως τῶν στενοκεφάλων κλασσικῶν φιλολόγων. Κατὰ τὸ ταξείδιόν του εἰς Πάτμον ἔμεινε δύο μῆνας καὶ ἀντέγραψε, νυχθημερὸν ἐργαζόμενος, δύο χειρόγραφα τοῦ μελωδοῦ Ρωμανοῦ, εἰς ἔκδοσιν τοῦ ὁποίου εἰργάζετο καθ' ὄλον του τὸν βίον χωρὶς νὰ προφθᾷση, δυστυχῶς, νὰ τὴν κάμη ὁ ἴδιος.

Ὡς καθηγητὴς ἀκόμη Γυμνασίου ἐξέδωκε τὸ 1891 τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας· ἐν βλέμμα εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην δεικνύει τί σιδηρᾶν ἀντοχήν, τί μεθοδικότητα εἶχεν ὁ μέγας Krumbacher. Τὸ ἔργον τοῦτο ὀργάνωσε διὰ μᾶς τὴν πρὶν χαώδη καὶ περιφρονημένην βυζαντινὴν φιλολογίαν καὶ τὴν κατέστησε διὰ τῆς πολυτίμου βιβλιογραφίας του προσιτὴν καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἀκόμη. Θὰ ἦτο μικρολογία νὰ ζητήσῃ τις εἰς τὸ γιγάντειον τοῦτο ἔργον μόνον λεπτομερειακὰ σφάλματα ἔδῳ καὶ ἐκεῖ.

Ἡ πρώτη ὀργανωτικὴ ἐργασία τοῦ Krumbacher τὸν κατέστησεν ἀμέσως περίφημον εἰς τὸν διεθνῆ ἐπιστημονικὸν κόσμον, τὸ δὲ 1892 ἐπεβλήθη ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων ἢ ἴδρουσις ἐκτάκτου ἔδρας «τῆς μέσης καὶ νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας» εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου. Ἐκ τῶν πρώτων ἀγαπητῶν μαθητῶν τοῦ Krumbacher ἦτο ὁ ἔπειτα διάδοχός του κ. Heisenberg.

Τὸ αὐτὸ ἔτος 1892 ὁ Krumbacher ἐπεχειρεῖ ἄλλο μέγα καὶ τολμηρὸν ἔργον, ἤρχιζε τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ «Byzantinische Zeitschrift», τὸ ὁποῖον μεθοδικώτατα ὠργάνωσε τὰς βυζ. σπουδὰς καὶ συνεχέντρωσε τὴν συνεργασίαν ὄλων τῶν Βυζαντινολόγων τοῦ κόσμου. Ἡ πολυγλωσσία τοῦ Κ. — ἔγραφε καὶ ὠμίλει πλὴν τῆς γερμανικῆς καὶ ἑλληνικῆς, ἀγγλικά, γαλλικά, ἰταλικά, εἰς ἡλικίαν δὲ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἔμαθε καὶ ρωσικά! — ἐβοήθει ἐκτάκτως αὐτὸν εἰς τὰς πολυτίμους βιβλιοκρίσεις του, διὰ τῶν ὁποίων προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ τὸν διεθνή κόσμον τῶν βυζαντινολόγων μεθοδικώτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον.

Τὸ 1897 ἐξέδωκεν ὁ Krumbacher τὸ δεύτερον τὴν ἱστορίαν τῆς Βυζ. λογοτεχνίας ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ Gelzer καὶ τοῦ θεολόγου Ehrhardt. Ἡ τρίτη ἔκδοσις ἐτοιμάζεται ὑπὸ τοῦ κ. Heisenberg.

Τὸ νέον ἔργον τοῦ Krumbacher ἦτο τοιοῦτον, ὥστε ἡ ἔκτακτος ἔδρα τῆς «μέσης καὶ νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας» μετεβλήθη ἀμέσως εἰς τακτικὴν.

Ἀμέσως ἔπειτα ἐπελήφθη νέου ἔργου, τῆς ἰδρύσεως εἰδικῆς βιβλιοθήκης καὶ εἰδικοῦ Φροντιστηρίου. Τῇ βοηθείᾳ Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν. τῆς ἑλληνικῆς καὶ βαυαρικῆς κυβερνήσεως. ἰδρύθη τὸ Βυζαντινὸν Φροντιστήριον τοῦ Μονάχου, τοῦ ὁποίου τὰ ἐγκαίνια ἔγιναν τὴν 21 Ἰανουαρίου 1899. Εἰς τὸ ἀγαπητόν του Φροντιστήριον ἐκληροδότησε μετὰ θάνατον καὶ τὴν πολυτίμον βιβλιοθήκην του, οὕτως ὥστε τὸ Φροντιστήριον τοῦ Krumbacher κατέχει σήμερον μοναδικὴν βιβλιοθήκην ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ ἔποψιν εἰδικότητος. Ὅτι ἐχρειάζετο διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς νέας ἐπιστήμης ἔγινε, εἰδικὴ ἔδρα, εἰδικὴ βιβλιογραφία, εἰδικὸν περιοδικόν, εἰδικὴ βιβλιοθήκη! Εἰς τὸ ἔξῃς ὅσοι ἠθελον νὰ γίνουν ὄχι ἔρασιτέχνη ἀλλ' ἐπιστήμονες βυζαντινολόγοι ἔπρεπε νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὸ Φροντιστήριον τοῦ Krumbacher, ὅπου συνιητῶντο σπουδασταὶ Ἀμερικανοὶ μετὰ Ρώσων καὶ Ἕλληνας μετὰ Σουηδῶν. Τὸ ἔργον τοῦ Krumbacher εὔρε μμητὰς καὶ ἰδρύθησαν ἔπειτα ἔδρα βυζαντινῆς φιλολογίας καὶ περιοδικὰ καὶ εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Τελευταία ὄλων ἴδρυσε καὶ ἡ Ἑλλάς ἔδραν τῆς μέσης καὶ νεωτέρας φιλολογίας, χωρὶς ὅμως καὶ τὰ ἀναγκαῖα βοηθήματα, τὴν εἰδικὴν βιβλιοθήκην!

Τὸ τελευταῖον μέγα ἔργον τοῦ Krumbacher εἶναι ὁ ἀγὼν του ὑπὲρ τῆς ἐκδόσεως τῶν μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἀνέλαβον ὅλα ὁμοῦ αἱ γερμανικαὶ Ἀκαδημαῖαι νὰ ἐκδώσουν. Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία δὲν ὑπάρχει διὰ νὰ συνεργασθῇ! Βεβαίως ὅμως θὰ συνεργασθῇ ἡ βουλγαρικὴ Ἀκαδημία, ἡ ρουμανικὴ καὶ αἱ δύο σερβικαί!

Ἐνέφερα τὰ μεγάλα ἔργα τοῦ Krumbacher καὶ παρέλειψα, ἔλλειψαι χάρον, τὰς πολυαρίθμους μικροτέρας του ἐργασίας, τὰς μεθοδικωτάτας ἐκδόσεις κειμένων καὶ τὰς ἄλλας φιλολογικὰς ἢ γλωσσικὰς. Ἄς προστεθῆ ἀκόμη ὅτι ὁ Krumbacher, ὅστις ἦτο παιδί τοῦ λαοῦ, ἠσθάνετο τὰς ἀνάγκας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περισσότερο ἀπὸ πολλοὺς Ἑλληνας σοφοὺς καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ του πρὸς αὐτὸν ἠσχολήθη καὶ μὲ τὸ χρόνιον γλωσσικὸν μας ζήτημα καὶ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς, διότι εἶχε τὴν ὀρθὴν ἰδέαν ὅτι ἡ γραφομένη γλῶσσα δὲν καλλιεργεῖ μόνον τὸν σύνδεσμον πρὸς τὸ παρελθὸν ἀλλὰ μορφώνει καὶ τὸν ἀπλούτερον λαὸν καὶ παρασκευάζει τὸ μέλλον αὐτοῦ.

Τὴν 12 Δεκεμβρίου 1909 ἀπέθανεν ἐκ διαβήτου ὁ μέγας σοφὸς ἐν μέσῳ ἀκόμη ἀσυμπληρωτῶν ἀπειρῶν μελετῶν του.

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Krumbacher εἴμεθα εὐγνώμονες εἰς τὸν κ. Heisenberg, διότι διὰ τῆς ὀμιλίας του μᾶς ἐπανάφερον εἰς τὴν μνήμην τόσον θερμῶς τὸν ῥηξικέλευθον, τὸν σιδηροῦν, τὸν φίλον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀείμνηστον Krumbacher.

K. I. AMANTOS